

Kaj spodbuja ali zavira ustvarjalnost slovenskih osnovnošolskih učiteljev?

Prejeto 22.12.2021 / Sprejeto 15.05.2022

Znanstveni članek

UDK 159.954:37.011.3-051:373.3

KLJUČNE BESEDE: ustvarjalnost, spodbujanje, zavražanje, osnovna šola, učitelj

POVZETEK – Razvijanje ustvarjalnosti v šolah je zelo pomembno, saj je na različnih družbenih področjih življenja potrebno sprejemati drugačne odločitve, kot smo jih sprejemali do sedaj. Le z ustvarjalnim načinom razmišljanja se bodo otroci naučili iskati novih poti, se spopadati in reševati probleme, ki jih čakajo v prihodnosti. Za ustvarjalne učence so potrebni (tudi) ustvarjalni učitelji. Za lažje načrtovanje spodbujanja ustvarjalnosti pri učiteljih je potrebno poznati tudi razloge za njihovo neustvarjalnost, zato so nas zanimali pogledi slovenskih osnovnošolskih učiteljev, kaj spodbuja oz. zavira njihovo ustvarjalnost v šoli in kako. Učiteljevo ustvarjalnost smo proučili z vidika zakonodaje, vodstva šole, samega učitelja in učenca. V prispevku so predstavljeni odgovori 196 učiteljev slovenskih osnovnih šol. Večina učiteljev meni, da ustvarjalnost v razredu najbolj spodbujajo sami, največji zaviralec ustvarjalnosti pa je šolska zakonodaja. Pomembne razlike med učitelji se kažejo pri stopnji poučevanja, pri dejavniku učenec in pri letih delovne dobe, pri dejavniki vodstvo šole in zakonodaja.

Received 22.12.2021 / Accepted 15.05.2022

Scientific paper

UDC 159.954:37.011.3-051:373.3

KEYWORDS: creativity, encouragement, inhibition, primary school, teacher

ABSTRACT – Developing creativity in schools is very important, since various areas of social life impose choices that will differ from those we have previously confronted. Only through creative thinking will students learn to seek new paths, cope, and solve the problems that await them in the future. For creative students, we also need creative teachers. In order to facilitate the planning of the promotion of creativity in teachers, it is also necessary to know the reasons for their uncreativity; therefore, we were interested in exploring the views of Slovenian primary school teachers regarding what most encourages or discourages their creativity during lessons, and in what way. We explored teacher creativity from the perspective of legislation, school management, and the teacher's and student's points of view. In the article we present responses from 196 teachers in Slovenian primary schools. Most of these teachers believe that creativity in the classroom depends the most on them and that the greatest discouragement to creativity lies in the school legislation. However, differences between teachers occur, depending on the grade level of students taught and years of service, in evaluating the importance of school management and legislation.

1 Uvod

V Slovarju slovenskega knjižnega jezika sta ustvarjalnost in kreativnost sopomenki, ki opisujeta lastnosti in značilnosti posameznika, izumljanje in proizvajanje idej ter sposobnost, da s svojo dejavnostjo dosežemo, da kaj nastane, inovativnost pa je opredeljena kot izvedba novih idej v praksi (SSKJ, 2015). Razširjena razlaga se glasi, da je "ustvarjalnost splošna genetska lastnost, splošna človeška vrednost, univerzalna človeška možnost in moč, lastna vsem ljudem, ki jo posamezniki posedujejo v različnem razponu, na različnih ravneh in z različno intenzivnostjo; da ustvarjalnost pripada vsem področjem življenja in je bistvena za vse vidike življenja ter njegov celostni napredek" (Ružić, Stilin in Klapan, 2003, str. 38).

Ustvarjalnost, inovativnost, sodelovanje, komuniciranje, kritično mišljenje in reševanje vedno bolj zahtevnih problemov uvrščamo med ključne kompetence in spretnosti v vzgojno-izobraževalnih ustanovah današnjega časa (Razpet in Kranjc, 2014), ki so potrebne za snovanje trajnostnih rešitev v načinu življenja posameznika v skupnosti. "V okviru inovativnega poučevanja učitelji razvijajo ustvarjalno in kritično mišljenje, uporabljajo sodobno tehnologijo, razvijajo vidik samoregulativne prakse ter organizirajo timsko interdisciplinarno delo za ustvarjalno reševanje kompleksnih problemov." (Dolinar in Likar, 2021, str. 64).

Za ustvarjalne učence so potrebni (tudi) ustvarjalni učitelji. Učitelji se namreč strinjajo, da je v šoli potrebno razvijati ustvarjalnost, a obenem ne vedo, katere strategije za to uporabiti ali kako ustvarjalnost ocenjevati (Creativity in Schools in Europe, 2009). Kunc in Likar sta identificirala sistemske, organizacijske in kadrovske ovire pri razvoju inovativnosti v šolah. "Šole nimajo jasne inovacijske strategije in s tem povezanih inovacijskih ciljev. Prav tako jim manjka ustreznih kurikularnih okvirov, pa tudi znanj in kompetenc glede obvladovanja ustvarjalnosti in inoviranja" (Kunc in Likar, 2014, str. 32). Že kar nekaj časa v Sloveniji poteka razprava o spreminjanju učnih načrtov. Cankar Deutsch in Trampuš, (2015) poudarjajo, da si je potrebno za ustvarjalnost vzeti čas, ki ga (pre)natrpani učni načrti učiteljem ne omogočajo. Pozivi po prevetritvi učnih načrtov so v času covida-19 postali še glasnejši.

2 Teoretična izhodišča

Na ustvarjalnost v šoli lahko pogledamo z mnogih zornih kotov. Za sistematičen pregled smo področja, ki spodbujajo ali zavirajo učiteljevo ustvarjalnost pri pouku, predstavili z vidika zakonodaje, vodstva šole, samega učitelja in učenca in jih dalje členili na podpodročja, ki se medsebojno povezujejo (tabela 1).

Tabela 1

Prikaz področij in podpodročij, ki spodbujajo ali zavirajo učiteljevo ustvarjalnost

<i>Področja</i>	<i>Šolska zakonodaja</i>	<i>Vodstvo šole</i>	<i>Učitelj</i>	<i>Učenec</i>
Podpodročja	Bela knjiga	Vizija	Stališča	Osebnostne lastnosti
	ZOFVI*	Ustvarjanje pogojev za profesionalni razvoj učitelja	Profesionalni razvoj	Motivacija za učenje
	ZOsn**	Razvijanje pozitivne šolske kulture in klime	Razvijanje pozitivne razredne klime in odnosov	Medvrstniški odnosi
	Učni načrt	Hospitacije in nasveti učiteljem	Avtonomija učitelja	Kritično razmišljanje in avtonomno odločanje

Opombi: * Zakon o organiziranju in financiranju vzgoje in izobraževanja, ** Zakon o osnovni šoli

Ustvarjalnost in šolska zakonodaja

Če pogledamo temeljne listine osnovnošolskega izobraževanja v Slovenji, vidimo, da pojem ustvarjalnost ni pogosto uporabljen. V *Beli knjigi* (2011) je omenjen zgolj petkrat. Glede na obsežnost dokumenta, ki naj bi predstavljal vizijo vzgoje in izobraževanja v Sloveniji (po mnenju avtoric), ne pomeni dovolj velike spodbude učitelju. Tudi oba krovna zakona, ki sta bila sprejeta v obdobju 10 let (ZOFVI 2007, 2017; ZOs 2006, 2016), prinašata podobne ugotovitve. V *ZOFVI* se beseda ustvarjalnost pojavi samo enkrat, kar se v obdobju 10 let ne spremeni. V *ZOs* (2006) je ustvarjalnost omenjena trikrat. V obdobju 10 let število omemb ostaja enako, a opazimo premik proti širšemu razumevanju ustvarjalnosti. Kunc in Likar (2014) zapišeta, da bi morala biti inovativnost predpisana in kot obvezna vgrajena v naš šolski sistem.

Ustvarjalnost in vodstvo šole

Ravnatelj lahko spodbuja ali zavira ustvarjalnost v šoli. Skrb za kakovost šole in njeno vizijo je ena bistvenih nalog vodstva šole, kjer so izjemno pomembne ravnateljeve sposobnosti pedagoškega vodje (Mayer, 2004). Po ocenah učiteljev vodstvo porabi bistveno (pre)več časa za administrativne naloge v primerjavi s pedagoškimi in tudi vodstvenimi nalogami (School Leadership in Europe, 2012). Ravnatelj mora znati ustvariti pogoje oz. takšno *šolsko kulturo in klimo*, da ustvarjalnost postane vrednota za vse zaposlene. Strokovnim delavcem mora dopustiti načrtovanje lastnega *profesionalnega razvoja* v skladu z njihovimi interesi (Cencič in Štemberger, 2014). V neustvarjalni klimi prevladuje predvsem konformizem. S spremljanjem pouka in *hospitacijami* pa lahko ravnatelj razširi prostor nenehnih izboljšav (Stopar, 2008).

Ustvarjalnost in učitelj

Na ustvarjalnost učiteljev v razredu vplivajo *stališča*, ki jih imajo sami do ustvarjalnosti (Hozjan idr., 2014). Učitelj in vzgojitelj na učence namreč "vplivata s svojim odnosom, ravnanjem, stališči, vrednotenjem in pričakovanji [...]. Učitelji se morajo, če hočejo omogočati razvoj ustvarjalnosti, zavedati pomembnosti ustvarjalnosti, hkrati pa morajo biti sposobni prepoznati ustvarjalne dosežke in ustvarjalne potenciale v učencih." (Cencič in Štemberger, 2016, str. 29–30). Učitelji zato potrebujejo *profesionalna usposabljanja* in podporo pri metodah in tehnikah ustvarjalnosti, saj se bodo le tako počutili dovolj kompetentni za stalno spodbujanje in razvijanje ustvarjalnosti pri učencih. Poleg znanja morajo nadgrajevati spretnosti motiviranja, ohranjanja zanimanja in spodbujanja učencev za doseg ustvarjalnega in inovativnega pouka (Kunc, 2016). Ali kot zapišeta Kundačina in Nikolić (2013): "Ustvarjalni učitelj oblikuje svoj učni proces v skladu z zmožnostmi svojih učencev in pogoji, v katerih učni proces poteka. Učitelj mora biti sposoben prepoznati kazalnike ustvarjalnega vedenja pri učencu, imeti sposobnosti ustvarjalnega reševanja problemov, sposobnost postavljanja pravih vprašanj, sposobnost dojemanja potrebe po ustvarjalnem delu in povečevanja učenčeve lastne ustvarjalnost." (prav tam, str. 92). Izjemno pomembna je tudi ustvarjalna *razredna klima*. Pšunder (2004) izpostavi, da dobra razredna klima omogoča sodelovanje in vključevanje vseh udeležencev. Znotraj učnega načrta ima učitelj *avtonomijo*, ki mu omogoča izbiro načina poučevanja in poudarka pri poučevanju ter prilagajanje izvedbe vsebine potrebam učencev, kar zahteva voljo in čas (Lebar, 2016). Ta proces temelji na neprestanem kritičnem, odgovornem in neodvisnem odločanju (Ivanuš Grmek in Ivajnsič,

2016), saj le avtonomen učitelj omogoča avtonomnega učenca (Kroflič, 2001). Tisto, kar učitelju omogoča njegovo avtonomijo, so njegova neodvisnost od drugih, znanje, strokovne kompetence in tudi ustvarjalnost.

Ustvarjalnost in učenec

Ena najpomembnejših *lastnosti* ustvarjalnih ljudi je radovednost, saj posameznika potiska in žene do cilja (Opaka, 2008). Potrebna pa je tudi *motivacija za učenje*, da posameznik sploh prične z določeno aktivnostjo – je vodilo delovanja, ki usmerja in določa uspešnost, odgovornost in čas vztrajanja pri določeni aktivnosti ter s tem močno zaznamuje to, kar smo, in to, kar (še) bomo postali. Ločimo notranjo in zunanjo motivacijo. Prva je povezana s širšim interesom za področje učenja ter užitek (Marentič Požarnik, 2021), druga pa izhaja iz zunanjih pobud, posledic, okolja ter napoveduje manjšo zagnanost. Mnogi avtorji opozarjajo na številne učinke *pozitivnega odnosa med učiteljem in učencem ter varnega in spodbudnega okolja*, od katerega je odvisna tudi kakovost šole (Krajnc idr., 2019). Dober odnos z učiteljem učencu omogoča večjo prilagoditev, razumevanje med vrstniki in navsezadnje tudi možnost boljšega učnega uspeha (Grah, Rogič Ožek in Žarkovič Adlešič, 2017). Do neke mere je konformizem v razredu nujen, vendar z njim ne smemo pretiravati, saj lahko zavira ustvarjalnost. *Avtonomen* otrok je tisti, ki se zaveda svojih meja, ravna po lastnem premisleku, (v določeni meri) vpliva na dogajanje okoli sebe in obenem nadzira svoje lastno vedenje in ravnanje (Kovač Šebart in Krek, 2009).

3 Metodologija

Za lažje načrtovanje spodbujanja in razvijanja ustvarjalnosti je potrebno poznati tudi vzroke in razloge za neustvarjalnost učiteljev. Z raziskavo smo želeli ugotoviti, kateri izmed dejavnikov (šolska zakonodaja, vodstvo šole, učitelj in učenec) najbolj spodbujajo oz. zavirajo učiteljevo ustvarjalnost v šoli glede na spol, stopnjo in predmet poučevanja ter leta delovne dobe in na kakšen način.

V raziskavi smo uporabili deskriptivno-kavzalno neeksperimentalno metodo pedagoškega raziskovanja (Sagadin, 2003). Raziskava je temeljila na slučajnostnem vzorcu slovenskih osnovnošolskih učiteljev. Podatke smo zbirali s pomočjo anketnega vprašalnika, ki je bil oblikovan posebej za namene raziskave. Anketne vprašalnike smo poslali na 100 (od 454) naključno izbranih javno dostopnih elektronskih naslovov, objavljenih na spletni strani Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport (2020), ter v dopisu naslovnike prosili, naj anketni vprašalnik posredujejo učiteljem. Prav tako smo anketni vprašalnik objavili v treh skupinah družbenega omrežja Facebook (Učitelji učiteljem, Učimte in Razredni pouk). V roku, ki je bil določen, je vprašalnik ustrezno izpolnilo 196 učiteljev.

Anketiranje je potekalo v času od 17.06. do 17.08.2020, anketirani so v raziskavi sodelovali prostovoljno. Podatke smo obdelali s programskim paketom SPSS. Prvi del vprašalnika je bil namenjen pridobivanju osnovnih podatkov (spol, starost, leta dela v vzgoji in izobraževanju, stopnja in predmet poučevanja). V nadaljevanju smo ugotavljali stališča učiteljev do dejavnikov spodbujanja in zaviranja učenčeve ustvarjalnosti.

Od 196 anketiranih, ki so ustrezno izpolnili anketni vprašalnik, je bilo 15 (7,7%) učiteljev in 181 (92,3%) učiteljic. Glede na starostno skupino je v raziskavi sodelovalo 88 (44,9%) oseb, ki so bile mlajše od 40 let, in 108 (55,1%) oseb, ki so bile starejše od 40 let. 68 (34,7%) jih je imelo do 10 let delovne dobe, 61 (31,2%) do 20 let, nad 20 let delovne dobe pa je imelo 67 (34,2%) anketiranih. 120 (61,2%) učiteljev je poučevalo na razredni stopnji (1.–5. razred), 75 (38,3%) na predmetni stopnji (6.–9. razred), 1 oseba ni opredelila stopnje poučevanja. Od predmetnih učiteljev jih je 71 zapisalo predmet poučevanja; 13,3% jih je poučevalo jezikoslovne predmete (slovenščina, nemščina, angleščina, španščina), 10,2% naravoslovne predmete (matematika, fizika, biologija, kemija), 4,1% družboslovne predmete (zgodovina, geografija, domovinska in državljanska kultura in etika), 3,6% umetnostne predmete (glasbena umetnost, likovna umetnost) ter 5,1% ostale predmete (šport, tehnika, računalništvo, gospodinjstvo).

4 Rezultati in interpretacija

Načini spodbujanja učiteljeve ustvarjalnosti

Učitelji so na odprta vprašanja podali odgovore, na kakšen način menijo, da posamezni dejavnik spodbuja oz. zavira njihovo ustvarjalnost. Odgovore učiteljev smo na posameznem področju združili po podobnostih (tabela 2), neopredeljene pa uvrstili pod ostalo.

Tabela 2

Odgovori učiteljev, kaj spodbuja njihovo ustvarjalnost, glede na izbrana področja

<i>Spodbujanje s strani šolske zakonodaje</i>	<i>f</i>	<i>f%</i>	<i>Spodbujanje s strani vodstva šole</i>	<i>f</i>	<i>f%</i>
Ne omogoča	29	39,7	Omogočanje seminarjev, izobraževanj	42	37,8
Omogoča uporabo različnih metod dela	19	26,0	Omogočanje materialnih in didaktičnih pripomočkov	38	34,2
Ostalo – ne določa, toga, preveč določa, zastarela ...	15	20,5	Usmerjanje in spodbujanje	20	18,0
Podpira z učnimi načrti	7	9,6	Ostalo – projekti, izpopolnjevanja, hospitacije, zavzetost	11	9,9
Omogoča svobodo, avtonomijo	3	4,1	Skupaj	111	100,0
Skupaj	73	100,0			
<i>Spodbujanje z vidika učitelja</i>	<i>f</i>	<i>f%</i>	<i>Spodbujanje s strani učenca</i>	<i>f</i>	<i>f%</i>
Udeležba na izobraževanjih	45	40,9	Interes in motivacija	39	35,5
Uporaba ustvarjalnih metod	32	29,1	Aktivnost	36	32,7
Učiteljeva osebnost	25	22,7	Osebnostne značilnosti	22	20,0
Ostalo – ne vem	8	7,3	Pozitiven odnos do dela	13	11,8
Skupaj	110	100,0	Skupaj	110	100,0

Pri dejavniki spodbujanja bi izpostavili dejavnik *šolska zakonodaja*, za katerega so učitelji večinoma (60,2 %) podali mnenje, da ne spodbuja ustvarjalnosti (skupaj: ne omogoča: 39,7 %; ostalo: 20,5 %), čeprav je šlo za vprašanje, na kakšen način spodbuja učiteljevo ustvarjalnost. Pozitivni odgovori so bili v manjšem obsegu. Prav tako bi izpostavili dejavnik *spodbujanje s strani učenca*, kjer nas je zanimalo, koliko učenci spodbujajo učiteljevo ustvarjalnost. Učitelji so v veliki meri izpostavili interes, motivacijo, aktivnost, pozitiven odnos do dela učenca (80 %).

Ocena dejavnikov spodbujanja učiteljeve ustvarjalnosti

Tabela 3 prikazuje oceno, koliko naštetih dejavnikov spodbujajo učiteljevo ustvarjalnost.

Tabela 3

Ocene dejavnikov spodbujanja učiteljeve ustvarjalnosti

<i>Dejavniki spodbujanja</i>	<i>N</i>	$\bar{x}$	<i>SD</i>
Šolska zakonodaja	160	2,13	0,88
Vodstvo šole	163	3,68	1,17
Učitelj	174	4,56	0,84
Učenec	157	4,20	0,75
Drugo	17	3,53	1,13

Rezultati kažejo, da učitelji menijo, da so v prvi vrsti oni sami tisti ($\bar{x} = 4,56$), ki zelo ali precej prispevajo k temu, da so lahko pri pouku ustvarjalni. Pod drugo ($\bar{x} = 3,53$) so učitelji navedli: didaktično gradivo in materialni pogoji, zanimivost snovi, število učencev v razredu in vpliv staršev.

Tabela 4

Vrednotenje dejavnikov spodbujanja učiteljeve ustvarjalnosti glede na spol, stopnjo poučevanja, predmet poučevanja in delovno dobo učitelja

<i>Dejavniki spodbujanja</i>	<i>Spol</i>		<i>Stopnja poučevanja</i>		<i>Predmet poučevanja</i>		<i>Delovna doba</i>	
	χ^2	<i>p</i>	χ^2	<i>p</i>	χ^2	<i>p</i>	<i>F</i>	<i>p</i>
Šolska zakonodaja	0,64	0,959	6,48	0,166	12,34	0,720	1,27	0,284
Vodstvo šole	2,75	0,600	5,32	0,256	17,08	0,380	4,48	0,002*
Učitelj	0,90	0,925	8,96	0,062	11,99	0,744	1,28	0,281
Učenec	7,18	0,066	10,75	0,013*	18,90	0,091	0,46	0,763
Drugo	2,07	0,722	3,90	0,419	8,32	0,216	–	–

Pri vrednotenju dejavnikov spodbujanja učiteljeve ustvarjalnosti pri pouku (tabela 4) smo z χ^2 preizkusom ugotovili, da ni pomembnih razlik glede na *spol* in *predmet poučevanja*. Sklepamo, da učitelji, ne glede na spol in predmet poučevanja, menijo, da so oni tisti, ki najbolj spodbujajo ustvarjalnost učencev.

Pri vrednotenju dejavnikov spodbujanja učiteljeve ustvarjalnosti *glede na stopnjo poučevanja* smo z χ^2 preizkusom ugotovili, da obstajajo pomembne razlike med učitelji razredne in predmetne stopnje v vrednotenju dejavnika učenec ($\chi^2 = 10,75$; $p = 0,013$). Učitelji razredne stopnje ($x = 39,8$) menijo, da jih učenci precej spodbujajo k ustvarjalnosti; učitelji predmetne stopnje pa to menijo manj pogosto ($x = 18,1$) oziroma ne vedo, ali so učenci tisti, ki jih spodbujajo k ustvarjalnemu pouku ($x = 10,1$). Pečjak (1987) trdi, da začne ustvarjalnost ob vstopu v šolo drastično padati. Razloge vidi v pretiranem navajanju na disciplino, sledenju učnim načrtom, neustvarjalnem okolju ter negativni šolski klimi. Tudi Marentič Požarnik (2021) navaja, da starejši kot so učenci, manj se želijo izpostavljati, da se ne bi osmešili z drugačnimi odgovori. Prav tako ne zaupajo v svoje sposobnosti. Morda tudi zato predmetni učitelji starejših učencev ne vidijo kot dejavnika, ki bi jih zelo spodbujal k ustvarjalnosti.

Glede na *leta delovne dobe* smo ugotovili, da obstajajo pomembne razlike med učitelji z različno dolžino let delovne dobe pri dejavniku vodstvo šole. Vrednost Kruskal-Wallisovega preizkusa je statistično značilna na ravni: $F = 4,48$; $p = 0,002$. Učitelji z delovno dobo do 5 let ($x = 3,21$) o tem, v kolikšni meri vodstvo šole spodbuja učitelja k ustvarjalnosti, nimajo mnenja. Medtem učitelji z 21 leti delovne dobe ali več ($x = 4,25$) menijo, da je vodstvo šole tisto, ki precej prispeva k temu, da so učitelji lahko pri svojem delu ustvarjalni. Avtorici Cencič in Štemberger (2014) sta v raziskavi, sicer vzgojiteljic, prišli do podobnih ugotovitev, saj tistim z več leti delovne dobe vodstvo predstavlja najpomembnejši dejavnik spodbujanja ustvarjalnosti.

Načini zaviranja učiteljeve ustvarjalnosti

Odgovore učiteljev na vprašanje, kaj zavira njihovo ustvarjalnost, smo na posameznem področju združili po podobnostih (tabela 5), neopredeljene pa uvrstili pod ostalo.

Tabela 5

Odgovori učiteljev na vprašanje, kaj zavira njihovo ustvarjalnost, glede na izbrana področja

<i>Zaviranje s strani šolske zakonodaje</i>	<i>f</i>	<i>f%</i>	<i>Zaviranje s strani vodstva šole</i>	<i>f</i>	<i>f%</i>
Zastareli učni načrti	67	59,3	Nezainteresiranost	45	39,8
Preobsežna snov	27	23,9	Ostalo – ne zavira	27	23,9
Strogi normativi	10	8,8	Preveč administrativnih nalog	22	19,5
Preobremenjeni učitelji	9	8,0	Slabi odnosi	10	8,8
Skupaj	113	100,0	Slabe finančne zmožnosti	9	8,0
			Skupaj	113	100,0
<i>Zaviranje z vidika učitelja</i>	<i>f</i>	<i>f%</i>	<i>Zaviranje s strani učenca</i>	<i>f</i>	<i>f%</i>
Ostalo – ne zavira	43	37,7	Nemotiviranost in pasivnost	36	31,9
Nemotiviranost in rutinsko delo	26	22,8	Disciplinski problemi	31	27,4
Klasično delo	19	16,7	Nespodbudno okolje	19	16,8
Klasične metode dela	17	14,9	Preobremenjenost	15	13,3
Osebnost učitelja	9	7,9	Ostalo – ne vem	12	10,6
Skupaj	114	100,0	Skupaj	113	100,0

Večina učiteljev meni, da *šolska zakonodaja* zavira ustvarjalnost zaradi zastarelih in preobsežnih učnih načrtov (83,2%). Učitelji so izpostavili, da so učni načrti preobsežni, togi, rigorozni, suhoparni, preveč določeni in zastareli. V njih vidijo premalo možnosti za njihovo avtonomijo. Čeprav smo sami spraševali o šolski zakonodaji na splošno, so učitelji izpostavili težave, ki jih pestijo pri neposrednem delu z učenci. *Vodstvo šole* vidijo učitelji kot zaviralca ustvarjalnosti v primeru, kadar je nezainteresirano za njihovo delo. Največkrat so učitelji podali odgovor, da sami ustvarjalnosti ne zavirajo. Ko smo učitelje vprašali, na kakšen način *učenci* zavirajo njihovo ustvarjalnost, so najpogostejše zapisali nemotiviranost in pasivnost učenca (31,9%). Veliko učiteljev je navedlo tudi disciplinske probleme in vedenjske težave (27,4%) ter preobremenjenost učencev (13,3%).

Ocene dejavnikov zaviranja učiteljeve ustvarjalnosti

Po mnenju učiteljev (tabela 6) je izmed naštetih dejavnikov šolska zakonodaja tista, ki najbolj zavira učiteljevo ustvarjalnost pri pouku ($\bar{x} = 3,65$).

Tabela 6

Ocena dejavnikov zaviranja učiteljeve ustvarjalnosti

<i>Dejavniki zaviranja</i>	<i>N</i>	$\bar{x}$	<i>SD</i>
Šolska zakonodaja	162	3,65	1,12
Vodstvo šole	162	2,33	1,27
Učitelj	155	2,46	1,43
Učenec	163	2,63	1,24
Drugo – starši, materialno, kolektiv, normativi	17	3,29	1,26

Med dejavnike, ki le malo zavirajo ustvarjalnost, učitelji presenetljivo, glede na prejšnje podatke, uvrstijo vodstvo šole ($\bar{x} = 2,33$).

Tabela 7

Vrednotenje dejavnikov zaviranja učiteljeve ustvarjalnosti pri pouku glede na spol, stopnjo in predmet poučevanja ter delovno dobo

<i>Dejavniki zaviranja</i>	<i>Spol</i>		<i>Stopnja poučevanja</i>		<i>Predmet poučevanja</i>		<i>Delovna doba</i>	
	χ^2	<i>p</i>	χ^2	<i>p</i>	χ^2	<i>p</i>	<i>F</i>	<i>p</i>
Šolska zakonodaja	1,32	0,858	1,75	0,782	5,55	0,236	2,96	0,023*
Vodstvo šole	9,37	0,052	8,11	0,088	11,33	0,789	1,94	0,109
Učitelj	4,49	0,344	2,75	0,601	13,65	0,625	1,88	0,118
Učenec	3,32	0,505	10,23	0,037*	15,04	0,522	1,55	0,189
Drugo	2,31	0,679	5,04	0,238	25,94	0,055	1,99	0,159

Tabela 7 predstavlja rezultate vrednotenja posameznih dejavnikov zaviranja učiteljeve ustvarjalnosti pri pouku.

Pri vrednotenju dejavnikov zaviranja z χ^2 preizkusom smo ugotovili, da ni pomembnih razlik glede na *spol in predmet poučevanja*. Učitelji in učiteljice večinoma menijo, da šolska zakonodaja precej ali zelo ovira njihovo ustvarjalnost pri pouku ne glede na to, kateri predmet poučujejo.

Pri vrednotenju dejavnikov zaviranja učiteljeve ustvarjalnosti smo z χ^2 preizkusom ugotovili, da glede na *stopnjo poučevanja* obstajajo pomembne razlike med učitelji razredne in predmetne stopnje v vrednotenju dejavnika *učenec* ($\chi^2 = 10,23$; $p = 0,037$). Učitelji predmetne stopnje ($x = 36,7$) menijo, da jih učenci precej ali zelo zavirajo pri ustvarjalnosti; učitelji razredne stopnje pa to menijo manj pogosto ($x = 27,7$), kar sovpada s podatki o spodbujanju ustvarjalnosti.

Med učitelji z različnim *številom let delovne dobe* obstajajo pomembne razlike v vrednotenju dejavnika *šolska zakonodaja*. Vrednost Kruskal-Wallisovega preizkusa je pomembna na ravni: $F = 2,96$; $p = 0,023$. Učitelji z delovno dobo 21 let ali več ($\bar{x} = 3,27$) o tem, v kolikšni meri šolska zakonodaja zavira učiteljevo ustvarjalnost, nimajo mnenja. Učitelji začetniki ($\bar{x} = 4,02$) z manj kot 5 let delovne dobe pa menijo, da je šolska zakonodaja tista, ki precej zavira to, da so lahko učitelji pri svojem delu ustvarjalni. Razlog bi lahko iskali v tem, da se učitelji novinci bolj zanašajo na šolsko zakonodajo, saj jim zaradi neizkušenosti učni načrti predstavljajo veliko oporo. Učiteljem z več let delovne dobe izkušnje omogočajo, da v učnih načrtih še vidijo manevrski prostor za razvoj ustvarjalnosti.

5 Sklep

Za lažje načrtovanje spodbujanja in razvijanja ustvarjalnosti je potrebno poznati tudi vzroke in razloge za neustvarjalnost učiteljev. Z raziskavo smo želeli ugotoviti, kateri izmed dejavnikov (šolska zakonodaja, vodstvo šole, učitelj in učenec) najbolj spodbujajo oz. zavirajo učiteljevo ustvarjalnost v šoli glede na spol, stopnjo in predmet poučevanja ter leta delovne dobe in na kakšen način. Rezultati analize odgovorov 196 učiteljev slovenskih osnovnih šol kažejo, da učitelji menijo, da je ustvarjalnost v razredu prvenstveno odvisna od njih samih, najbolj zaviralno pa je zastavljena šolska zakonodaja.

Pri spodbujanju ustvarjalnosti se pokažejo pomembne razlike glede na stopnjo poučevanja pri dejavniku *učenec*. Učitelji razredne stopnje se bolj strinjajo, da učenci spodbujajo njihovo ustvarjalnost, v primerjavi z učitelji predmetne stopnje. Razloge bi lahko iskali v večanju storilnosti s stopnjo šolanja in z nelagodjem učencev, da bi bili drugačni od vrstnikov, ki s starostjo narašča. Razlike se pojavijo tudi glede na leta delovne dobe pri pomenu vodstva šole za ustvarjalnost. Starejši učitelji prepoznavajo velik pomen vodstva šole pri spodbujanju ustvarjalnosti, medtem ko učitelji z manj let delovne dobe ne menijo tako.

Pri zaviranju ustvarjalnosti se pokažejo pomembne razlike glede na stopnjo poučevanja pri dejavniku *učenec*. Učitelji predmetne stopnje menijo, da jih učenci precej ali zelo ovirajo pri njihovi ustvarjalnosti. Podatki sovpadajo z že omenjenimi. Razlike se pojavijo tudi glede na leta delovne dobe pri dejavniku *šolska zakonodaja*. Učitelji z

manj let delovne dobe menijo, da jih zakonodaja precej zavira pri ustvarjalnem delu, v nasprotju z učitelji z več let delovne dobe. Razlog bi lahko videli v vestnem sledenju učnim načrtom mlajših učiteljev, učitelji eksperti pa so bolj avtonomni pri svojem delu in si učni načrt upajo prikrojiti po svoje.

Sara Kaučič, Andreja Kozmus, PhD

What Encourages or Inhibits the Creativity of Slovenian Primary School Teachers?

Creativity, innovation, cooperation, communication, critical thinking and solving increasingly demanding problems are among the key competences and skills in today's educational institutions (Razpet and Kranjc, 2014). These qualities increase and encourage students' inner motivation, the capacity for independent work, self-confidence, and work satisfaction – they are necessary for designing sustainable solutions for the individual's lifestyle in the community.

To facilitate planning for the promotion and development of creativity in schools, it is necessary to know the causes of and explanations for teachers' creativity or lack thereof. The research aimed to determine which factors (school legislation, school management, teacher and student) promote or inhibit teacher creativity in school, according to gender, years of service, level of teaching and subject area of teaching, and in what way.

Of the 196 respondents who completed the questionnaire, 15 (7.7%) were male and 181 (92.3%) were female teachers. According to age group, 88 (44.9%) persons under the age of 40 and 108 (55.1%) persons over the age of 40 participated in the survey. Sixty-eight (34.7%) had up to 10 years of service, 61 (31.2%) up to 20 years of service, and 67 (34.2%) respondents over 20 years of service. One hundred and twenty (61.2%) teachers taught students from grades 1 to 5, 75 (38.3%) from grades 6 to 9, and 1 person did not define the level of teaching. Of the subject teachers, 71 recorded the subject of teaching: 13.3% taught languages (Slovenian, German, English, Spanish); 10.2% natural sciences (Mathematics, Physics, Biology, Chemistry); 4.1% social sciences (History, Geography, Ethics); 3.6% art subjects (Music, Art); and 5.1% other subjects (Sports, Technology, Computer Science, Home Economics).

In the open-ended questions, teachers first recorded how each factor, in their opinion, encourages creativity.

For the school legislation factor, teachers mostly stated that the school legislation did not encourage creativity (39.7%), and others stated that it inhibited creativity (20.5%), although that was not the question. There were fewer positive responses: it allows the use of many methods and forms of work (26.0%); it gives the teacher autonomy, it improves over the years (9.6%), and encourages creativity where possible (4.1%). The vast majority of teachers speaking of school management appreciate the opportunity to attend a range of professional training sessions, seminars and education (37.8%), and the possibility to use various aids (34.2%). Praise, guidance and

encouragement are also important to them in the school management area (18.0%). Among other things, they mentioned observations, commitment and interest, working outside the box, or having freedom. The next important factor in developing creativity is the teachers themselves. Most often highlighted was participation in a range of training sessions, seminars, professional development and projects (40.9%); this was followed by the use of individual learning methods that encourage creativity (29.1%); and by characteristics of the teachers (self-initiative, interest and character – 22.7%). They assigned the lowest rank to the following statements: I don't know; interesting activities; or preparation of adapted and interesting content (7.3%). Teachers stated that they were most often encouraged to be creative by the students with their interest in and motivation for work (35.5%) and by student activity in class (32.7%). The student's personal characteristics were ranked third (20.0%), and the student's positive attitude towards work was ranked last (11.8%).

The results of the analysis show that teachers think that they themselves make the primary contribution ($\bar{x} = 4.56$) to creativity in the class. The student is ranked in second place ($\bar{x} = 4.20$), followed by the school management ($\bar{x} = 3.68$). Under the option "Other" ($\bar{x} = 3.53$), the teachers stated the following: didactic material and material conditions, stimulation from the material, class size and the influence of parents.

There were no significant differences between teachers in the evaluation of factors by gender or subject of teaching. However, there were important differences related to the level of teaching between teachers working in grades 1 to 5 and those working in grades 6 to 9 ($\chi^2 = 10.75$; $p = 0.013$) and years of service regarding the school management factor ($F = 4.48$; $p = 0.002$).

Teachers of lower grades ($x = 39.8$) think that students highly encourage them to be creative. However, teachers of older students think that this happens less often ($x = 18.1$) or do not know ($x = 10.1$) whether students are the ones who encourage them to give creative lessons. According to Marentič Požarnik (2021), these differences can be attributed to the fact that the older students often fear being ridiculed for having different answers. Teachers who have worked up to 5 years ($x = 3.21$) have no opinion on the extent to which school management encourages teachers to be creative. Meanwhile, teachers with 21 years of service or more ($x = 4.25$) believe that the school management does contribute significantly to determining whether teachers can be creative in their work or not.

Secondly, in open-ended questions, teachers wrote about how each factor, in their opinion, inhibits creativity.

More than half the teachers believe that school legislation inhibits creativity, owing to outdated, excessive, rigid, rigorous, dry and overly defined curricula (59.3%), in which they see too little opportunity for autonomy. Almost a quarter (23.9%) stated that they were hampered in their creativity by too much learning material. Teachers are also hampered by strict norms (8.8%) and feel overwhelmed (8.0%). Teachers most often see school management as an inhibitor of creativity because of its lack of interest in innovation (39.8%). Secondly, teachers wrote that they had not formed an opinion or that the management of the school did not inhibit creativity (23.9%). Moreover, 19.5% of teachers pointed out that the management hinders them by assigning too many administrative tasks. They see the school management as an inhibitor even when

there is no cooperation between the staff and bad relations prevail (8.8%), and when the school management does not fund the purchase of new teaching aids (8.0%) and blindly follows the law. Most often, teachers answered that they did not inhibit creativity (Other – 37.3%). However, when teachers see an inhibitor of creativity in themselves, they declare the following inhibitors: lack of interest, passivity towards innovation and following a work routine (22.8%); the traditional model of teaching (16.7%) and the use of traditional teaching methods (14.9%). The personality of the teacher was ranked last (7.9%). We asked teachers in what way they think that students might be inhibiting their creativity. The most common answers involved a lack of motivation and passivity among students (31.9%), disciplinary problems (27.4%), an uninspiring environment (16.8%) and a surplus of students (13.3%). In the category Other (10.6%), we included teachers who did not express an opinion or who chose the answer I don't know.

According to teachers, among the factors listed, school legislation is the one that most inhibits teachers' creativity in the classroom ($\bar{x} = 3.65$). This is followed by the factor other ($\bar{x} = 3.29$), where teachers mostly wrote that parents hindered their creativity, along with the poor availability of material resources, uninspiring staff, and compliance with various norms (large class sizes). Students ($\bar{x} = 2.63$) and teachers ($\bar{x} = 2.46$) were ranked third and fourth. Surprisingly, according to previous data, teachers include school management among the factors that only slightly inhibit creativity ($\bar{x} = 2.33$).

When evaluating inhibition factors, we found that there were no significant differences by gender or teaching subject. However, there were important differences in the level of teaching in the evaluation of the student factor ($\chi^2 = 10.23$; $p = 0.037$) and in the number of years of service in the evaluation of the factor school legislation ($F = 2.96$; $p = 0.023$).

Teachers working in grades 6 to 9 (ages 11–14; $x = 36.7$) think that students often inhibit them in their creativity; however, teachers working in grades 1 to 5 (ages 6–10) consider that this is less often the case ($x = 27.7$). We can again conclude that teachers of younger students perceive them as more creative and indirectly see them as less of a factor inhibiting them from being more creative themselves. Teachers with a length of service of 21 years or more ($\bar{x} = 3.27$) have no opinion on the extent to which school legislation inhibits teacher creativity. However, novice teachers ($\bar{x} = 4.02$) with less than 5 years of service believe that school legislation does inhibit teachers in their creativity. The reason could be found in the fact that novice teachers rely more on school legislation, since curricula are a great support for them in overcoming their inexperience. Experience allows teachers with many years of service to see room for manoeuvre in the curricula and for the development of their creativity because of their autonomy.

In order to facilitate the planning of the promotion and development of creativity in schools, it is also necessary to know the causes of and explanations for the lack of creativity among teachers. All teachers highlight the overcrowded curricula. Novice teachers emphasize outdated legislation, while expert teachers emphasize the importance of school management for creative work. Teachers of younger students see them as the impetus towards working creatively owing to their curiosity, but this impetus is later lost, as maintained by the teachers of older students.

LITERATURA

1. Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji. (2011). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
2. Cankar, F., Deutsch, T. in Trampuš, M. (2015). Dejavniki, ki spodbujajo, in dejavniki, ki zavirajo razvoj ustvarjalnosti, inovativnost in podjetnosti v šoli. V: Cankar, F. in Deutsch, T. (ur.). Mladi, šola in izzivi prihodnosti (str. 76–86). Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
3. Cencič, M. in Štemberger, T. (2014). Vodenje vzgojno-izobraževalnih zavodov in vpliv na ustvarjalnost vzgojiteljev. *Sodobna pedagogika*, 65(4), 66–80.
4. Cencič, M. in Štemberger, T. (2016). Nekateri dejavniki spodbujanja ustvarjalnosti v vzgoji in izobraževanju. *Didactica Slovenica – Pedagoška obzorja*, 31(1), 28–43.
5. Creativity in Schools in Europe: A survey of Teachers (2009). Dostopno na: https://www.pef.uni-lj.si/fileadmin/Datoteke/CRSN/branje/Creativity_in_Schools_in_Europe_A_Survey_of_Teachers_2009_.pdf (pridobljeno 15.05.2021).
6. Dolinar, M. in Likar, B. (2021). Inovativnost in podjetnost na osnovni šoli – pot za doseg vrha “Bloomove piramide”. *Didactica Slovenica – Pedagoška obzorja*, 36(2), 64–77.
7. Grah, J., Rogič Ožek, S. in Žarkovič Adlešič, B. (2017). Vključujoča šola: priročnik za učitelje in strokovne delavce. 1. zvezek. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
8. Hozjan, D., Zorman, M., Rutar, S. idr. (2014). Izobraževanje za 21. stoletje – ustvarjalnost v vzgoji in izobraževanju. Koper: Univerzitetna založba Annales.
9. Ivanuš Grmek, M. in Ivajnsič, A. (2016). Pomen učiteljevih pojmovanj in prepričanj za profesionalni razvoj učiteljev. *Revija za elementarno izobraževanje*, 2(2–3), 89–104.
10. Kovač Šebart, M. in Krek, J. (2009). Vzgojna zasnova javne šole. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
11. Kranjc, T., Drolc, A., Nose Pogačnik, Š. idr. (2019). Varno in spodbudno učno okolje. Dostopno na: <http://solazaravnatelj.si/ISBN/978-961-6989-31-2.pdf> (pridobljeno 22.06.2021).
12. Kroflič, R. (2001). Ali lahko govorimo o ustvarjalnosti, pogojeni z avtoriteto? *Vzgoja in izobraževanje*, 32(4), 42–48.
13. Kunc, P. (2016). Pogledi učiteljev na inovativnost in ustvarjalnost. *Vzgoja in izobraževanje*, 47(2), 36–42.
14. Kunc, P. in Likar, B. (2014). Inovativnost v srednjem šolstvu - grožnja ali recept za preživetje. *Didactica Slovenica – Pedagoška obzorja*, 29(2), 32–45.
15. Kundačina, M. in Nikolič, R. (2013). Mnenja razrednih učiteljev o ustvarjalnosti pri pouku. *Didactica Slovenica – Pedagoška obzorja*, 28(1), 86–99.
16. Lebar, L. (2016). BITI, biti kreativen otrok, vzgojitelj/učitelj, starš. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica Ljubljana.
17. Marentič Požarnik, B. (2021). Psihologija učenja in pouka: od poučevanja k učenju. Ljubljana: DZS.
18. Mayer, J. (2004). Lastnosti uspešnih vodij. *Lex localis*, 2(3), 51–68.
19. Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport. (25. marec 2020). Osnovnošolsko izobraževanje. Dostopno na: <https://www.gov.si/podrocja/izobrazevanje-znanost-in-sport/osnovna-sola> (pridobljeno 23.06.2021).
20. Opaka, M. (2008). Ustvarjalnost – proces, oseba in produkt: pregled nekaterih odkritij o ustvarjalnosti v zadnjem desetletju. *Psihološka obzorja*, 17(2), 77–90.
21. Pečjak, V. (1987). Misli, delati, živeti ustvarjalno. Ljubljana: DZS.
22. Pšunder, M. (2004). Disciplina v sodobni šoli. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
23. Razpet, N. in Kranjc, T. (2014). Kaj je pri izobraževanju pomembno študentom in kaj nam. V: Hozjan, D. (ur.). *Izobraževanje za 21. stoletje – ustvarjalnost v vzgoji in izobraževanju* (str. 11–24). Koper: Univerzitetna Založba Annales.
24. Ružič, A., Stilin, E. in Klapan, A. (2003). Izobraževanje odraslih in ustvarjalnost. *Didactica Slovenica – Pedagoška obzorja*, 18(3–4), 131–139.
25. Sagadin, J. (2003). Statistične metode za pedagoge. Maribor: Obzorja.
26. School Leadership in Europe: Issues, Challenges and opportunities (2012). Dostopno na: <https://www.csee-etuice.org/images/attachments/SchoolLeadershipsurveyEN.pdf> (pridobljeno 12.03.2021).

27. Slovar slovenskega knjižnega jezika: SSKJ 2 (2015). Ljubljana: Cankarjeva založba.
28. Stopar, I. (2008). Kako lahko ravnatelj/-ica spodbudi strokovno in osebno rast učitelja? Vodenje v vzgoji in izobraževanju, 6(2), 123–132.
29. Zakon o organiziranju in financiranju vzgoje in izobraževanja (ZOFVI). (2017). Uradni list RS, št. 25. Dostopno na: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO445#> (pridobljeno 20.06.2021).
30. Zakon o organiziranju in financiranju vzgoje in izobraževanja (ZOFVI). (2007). Uradni list RS, št. 16. Dostopno na: <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2007-01-0718?sop=2007-01-0718> (pridobljeno 20.06.2021).
31. Zakon o osnovni šoli (ZOsni). (2016). Uradni list RS, št. 64. Dostopno na: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO448> (pridobljeno 20.06.2021).
32. Zakon o osnovni šoli (ZOsni). (2006). Uradni list RS, št. 81. Dostopno na: <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2006-01-3535?sop=2006-01-3535> (pridobljeno 20.06.2021).

*Mag. Sara Kaučič (1995), profesorica pedagogike na Osnovni šoli Destrnik.
Naslov/Address: Zgornje Konjišče 2A, 9253 Apače, Slovenija/Slovenia
Telefon/Telephone: (+386) 041 332 150
E-mail: sara.kaucic@gmail.com*

*Dr. Andreja Kozmus (1977), docentka na Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru.
Naslov/Address: Pilštanj 62, 3261 Lesično, Slovenija/Slovenia
Telefon/Telephone: (+386) 031 604 509
E-mail: andreja.kozmus@um.si*